

VOORBERICHT

De ontwerp-Overeenkomst inzake commoriëntes met bijbehorende gemeenschappelijke memorie van toelichting is op 25 juni 1971 door de Ministeriële Werkgroep van Justitie van Benelux namens de drie Regeringen aan de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad voorgelegd met het verzoek daarover advies uit te brengen. De Raad publiceerde dit ontwerp onder het nummer 122-1 en droeg de behandeling ervan op aan zijn Commissie voor de burgerlijke, de handels- en de strafwetgeving.

Het door de Belgische Senator J. Hambye namens die Commissie uitgebrachte verslag is opgenomen in stuk 122-2 d.d. 30 november 1971.

Ter plenaire vergadering van 17 december 1971 bracht de Interparlementaire Raad eenparig een gunstig advies uit over het ontwerp, onder verwijzing naar de in het verslag van de Commissie gemaakte opmerkingen, zie Handelingen Beneluxraad N 87, blz. 8-11.

Naar aanleiding van dat Verslag bracht de Ministeriële Werkgroep van Justitie vervolgens een wijziging aan in de gemeenschappelijke memorie van toelichting door de laatste alinea van punt 9, zoals opgenomen in stuk 122-1, te vervangen door twee nieuwe alinea's.

Zoals nader is uiteengezet in de memorie van toelichting en in het Zestiende Verslag van de Regeringen aan de Interparlementaire Raad inzake de eenmaking van het recht — stuk 132-1, punt II c — zijn voorts de artikelen 4 en 5 van de Overeenkomst zodanig gewijzigd dat zij in werking zal treden na ratificatie door de drie landen en derhalve niet, zoals in stuk 122-1 was voorzien, zodra twee landen haar hebben geratificeerd.

De Overeenkomst is op 29 december 1972 te Brussel ondertekend.

Ten einde de goedkeuringsprocedures van de Overeenkomst in de drie landen zoveel mogelijk parallel te doen verlopen en aldus onnodige vertraging bij de inwerkingtreding te voorkomen, is tussen de Ministers van Justitie in beginsel overeengekomen dat de procedure tot goedkeuring van de Overeenkomst in elk der drie landen begin 1973 zal worden ingeleid.

**BENELUX-OVEREENKOMST
INZAKE COMMORIENTES**

De Regering van het Koninkrijk België,

De Regering van het Groothertogdom Luxemburg,

De Regering van het Koninkrijk der Nederlanden,

Bezielde door het verlangen naar gelijkvormigheid in hun rechtsbeginselen en naar overeenstemming in juridische oplossingen voor hun landen,

Van mening zijnde dat het van belang is hun wetgevingen inzake commorientes te unificeren,

Overwegende dat een Overeenkomst met Bijlage, waaraan de Overeenkomstsluitende Partijen zich verbinden hun nationale wetgevingen aan te passen, in het onderhavige geval de meest adequate vorm is,

Gelet op het advies van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad van 17 december 1971,

Zijn overeengekomen als volgt :

Artikel 1

De Overeenkomstsluitende Partijen verbinden zich uiterlijk op de dag van inwerkingtreding van deze Overeenkomst hun nationale wetgeving inzake commorientes aan te passen aan de bepalingen van de Bijlage bij deze Overeenkomst.

Artikel 2

De bepalingen van deze Overeenkomst en van de Bijlage worden aangewezen als gemeenschappelijke rechtsregels voor de toepassing van de hoofdstukken III en IV van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof.

Artikel 3

1. Wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft, geldt deze Overeenkomst voor het Rijk in Europa.
2. De Regering van het Koninkrijk der Nederlanden kan de toepasselijkheid van deze Overeenkomst uitbreiden tot Suriname en de Nederlandse Antillen, door middel van een verklaring, gericht aan de Secretaris-Generaal van de Benelux Economische Unie, die daarvan onmiddellijk kennis geeft aan de beide andere Overeenkomstluitende Partijen. Deze verklaring wordt van kracht op de eerste dag van de zesde maand volgende op de datum waarop de Secretaris-Generaal haar heeft ontvangen.

Artikel 4

1. Deze Overeenkomst dient te worden bekrachtigd. De akten van bekrachtiging zullen worden neergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Benelux Economische Unie, die de Overeenkomstluitende Partijen kennis geeft van de neerlegging van die akten.
2. De Overeenkomst zal in werking treden op de eerste dag van de tweede maand, volgende op de datum van neerlegging van de derde akte van bekrachtiging.

Artikel 5

1. Deze Overeenkomst kan ten allen tijde door elk van de Overeenkomstsluitende Partijen worden opgelegd.
2. Opzegging geschiedt door middel van een kennisgeving gericht aan de Secretaris-Generaal van de Benelux Economische Unie, die daarvan onmiddellijk mededeling doet aan de beide andere Overeenkomstsluitende Partijen. De opzegging wordt van kracht zes maanden na de dag waarop de Secretaris-Generaal de kennisgeving van opzegging heeft ontvangen.
3. De opzegging heeft slechts rechtsgevolg voor de Regering van het Beneluxland die haar heeft gedaan. De Overeenkomst blijft in werking tussen de beide andere Overeenkomstsluitende Partijen.
4. Opzegging door de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden kan beperkt worden tot de gebieden of tot een van de gebieden, bedoeld in artikel 3, lid 2.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekende, daartoe behoorlijk gemachtigd, deze Overeenkomst hebben ondertekend.

GEDAAN te Brussel op 29 december 1972, in drie exemplaren, in de Nederlandse en de Franse taal, zijnde beide teksten gelijkelijk authentiek.

Voor de Regering van het Koninkrijk België,

P. HARMEL

Voor de Regering van het Groothertogdom Luxemburg,

G. THORN

Voor de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden,

C.J. van SCHELLE

BIJLAGE

**GEMEENSCHAPPELIJKE BEPALINGEN
BEHORENDE BIJ DE BENELUX-OVEREENKOMST
INZAKE COMMORIENTES**

Artikel 1

Om erfgenaam of legataris te zijn moet men de erflater overleven.

Artikel 2

Wanneer de volgorde waarin twee of meer personen zijn overleden niet kan worden bepaald, worden die personen geacht gelijktijdig te zijn overleden.

Artikel 3

Indien een belanghebbende ten gevolge van omstandigheden die hem niet kunnen worden toegerekend, moeilijkheden ondervindt bij het bewijs van de volgorde van overlijden, kan de rechter hem een of meer malen uitstel verlenen, zulks voor zover redelijkerwijs mag worden aangenomen dat het bewijs binnen de termijn van het uitstel kan worden geleverd.

Artikel 4

Plaatsvervuiling geschiedt bij gelijktijdig overlijden zoals bij vooroverlijden.

GEMEENSCHAPPELIJKE
MEMORIE VAN TOELICHTING
BIJ DE OVEREENKOMST
INZAKE COMMORIENTES *)

EXPOSE DES MOTIFS COMMUN
DE LA CONVENTION RELATIVE
AUX COMOURANTS *)

---

*) De onderhavige gemeenschappelijke memorie van toelichting van de Overeenkomst en de Gemeenschappelijke Bepalingen is bestemd om te dienen als toelichting bij de goedkeuringswetten, die elk der Regeringen bij haar Parlement zal indienen; het zal aan ieder der Regeringen vrij staan daarin aanvullende gegevens op te nemen, indien dat uit nationaal oogpunt wenselijk zou worden geacht.

---

*) Le présent exposé des motifs commun de la Convention et des Dispositions communes y annexées est destiné à servir de commentaire accompagnant les projets de loi d'approbation que chacun des Gouvernements soumettra à son Parlement; il sera loisible à chaque Gouvernement d'y inclure des données complémentaires si cela s'avérait souhaitable sur le plan national.

**GEMEENSCHAPPELIJKE MEMORIE
VAN TOELICHTING**

Afkortingen

Asser - Meijers - van der Ploeg : Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, Deel IV, Erfrecht

Belg. B.W. : Belgisch Burgerlijk Wetboek

B.G.B. : Bürgerliches Gesetzbuch

C.c.lux. : Code civil luxembourgeois

De Page : Traité élémentaire de droit civil belge (Brussel, Bruylant)

Ned. B.W. : Nederlands Burgerlijk Wetboek

Planiol-Ripert : Traité pratique de droit civil français (Paris, Pichon et Durand-Auzias)

HOOFDSTUK I

Inleiding

Het voor-ontwerp van eenvormige bepalingen inzake commorientes alsmede de daarop betrekking hebbende toelichting zijn opgesteld door de Benelux-Studiecommissie voor de eenmaking van het recht. Deze Commissie is er na grondige studie in geslaagd een gemeenschappelijke regeling voor te stellen welke, met name gezien het toenemend verkeer en de intensiteit van de betrekkingen tussen de drie landen, niet alleen beter beantwoordt aan de eigentijdse behoeften, doch waardoor tevens bepaalde wetsconflicten kunnen worden vermeden.

De Studiecommissie heeft haar ontwerp in februari 1971 aan de Ministers van Justitie der drie landen aangeboden. De Commissie voor Justitie, samengesteld uit ambtenaren van de drie Departementen van Justitie, heeft dit ontwerp en deze toelichting bestudeerd en daarin sommige wijzigingen van ondergeschikt belang aangebracht. Voorts stelde zij een ontwerp-overeenkomst op en laste in de memorie van toelichting een commentaar in op de Overeenkomst. In juni 1971 bracht de Commissie voor Justitie verslag uit aan de Ministeriële Werkgroep van Justitie, die het volledige ontwerp op 25 juni 1971 ter fine van advies aan de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad voorlegde. De Raad heeft op 17 december 1971 eenparig een gunstig advies uitgebracht over het ontwerp.

HOOFDSTUK II

De Overeenkomst

De Overeenkomst is in dezelfde vorm gegoten als die welke reeds herhaaldelijk voor Benelux-Overeenkomsten is gebruikt, b.v. de Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, de Overeenkomst inzake wapens en munitie en die betreffende de jacht- en de vogelbescherming. Bij keuze van die vorm verbinden de Staten zich de beginselen, welke zijn neergelegd in de bepalingen van de Bijlage der Overeenkomst, in hun binnenlands recht op te nemen in een door de nationale wetgever vast te stellen definitieve vorm. Deze kan voorts de bepalingen van de Bijlage aanvullen met zuiver nationale bepalingen voor zover daarmee niet wordt afgeweken van de vastgestelde beginselen. Tevens kunnen de bepalingen van het binnenlandse recht, die niet onverenigbaar zijn met de Bijlagen, worden gehandhaafd.

Artikel 1 van de Overeenkomst behelst de verplichting voor de Overeenkomstsluitende Partijen hun nationale wetgeving binnen de voorgeschreven termijn aan de Bijlage aan te passen, nl. uiterlijk op de dag van inwerkingtreding van de Overeenkomst zelf.

Artikel 2. Teneinde gelijkheid te waarborgen in de uitleg van de bepalingen van de Overeenkomst en de Bijlage, wordt in dit artikel aan het Benelux-Gerechtshof rechtsprekende en adviserende bevoegdheid verleend als omschreven in de hoofdstukken III en IV van het op 31 maart 1965 te Brussel ondertekende Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof. Aldus wordt met name in gevallen waarin bij een nationaal rechtscollege twijfel zou rijzen aangaande de uitleg die moet worden gegeven aan een nationale wet waarin de bepalingen van de Bijlage zijn opgenomen, voor dat rechtscollege de mogelijkheid geschapen en in bepaalde gevallen zelfs de verplichting opgelegd een vraag van uitleg aan het Hof voor te leggen.

Deze bepaling is in overeenstemming met artikel 1 van het Verdrag tot instelling van het Hof, waarin met het oog op de verschillende wijzen waarop de eenmaking van het recht in Benelux zich voltrekt, de term « gemeenschappelijke rechtsregels » wordt gebezigd in plaats van de term « gemeenschappelijke teksten ». Het staat vast dat de bepalingen van de Bijlage « gemeenschappelijke rechtsregels » vormen, zelfs wanneer zij op verschillende wijzen in de drie wetgevingen worden opgenomen.

Artikel 3 behelst de gebruikelijke bepalingen betreffende de mogelijkheid voor de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden om de toepassing van de Overeenkomst uit te breiden tot Suriname en de Nederlandse Antillen.

Artikel 4 bepaalt het ogenblik van inwerkingtreding van de Overeenkomst, nl. na neerlegging van de derde akte van bekrachtiging. In het oorspronkelijke ontwerp was weliswaar bepaald, dat deze Overeenkomst na neerlegging van de tweede akte van bekrachtiging in werking zou treden tussen de twee landen die deze formaliteit hebben vervuld, doch de Regeringen hebben het wenselijk geoordeeld voor deze Overeenkomst terug te vallen op de traditionele regel van het in werking treden na drie bekrachtigingen, aangezien er geen aanwijzingen zijn dat vertraging zal optreden bij de goedkeuringsprocedure.

In *artikel 5* wordt de wijze van opzegging der Overeenkomst geregeld.

HOOFDSTUK III

Bijlage

1. Inleiding

Wanneer twee of meer personen tussen wie erfrechtelijke betrekkingen bestaan, overlijden zonder dat men kan uitmaken wie het eerst is overleden, is er een probleem van erfopvolging.

Dit soort gevallen komt thans meer en meer voor : van oudsher natuurrampen, oorlogsomstandigheden, schipbreuken, tegenwoordig vooral ongevallen op de weg of in de lucht. Men denke ook aan branden: zoals de recente brand in een warenhuis te Brussel waarin verscheidene gezinnen omkwamen.

De vaststelling van de volgorde van overlijden heeft belangrijke gevolgen voor het erfrecht. Zie de volgende voorbeelden. Volgens Belgisch en Luxemburgs recht : twee broers overlijden ongeveer gelijktijdig; geen van beiden heeft een testament gemaakt ; zij laten ieder alleen hun echtgenote achter : als de een de ander overleeft, ontvangt de vrouw van de laatst-overledene ook de nalatenschap van de eerst-overledene (1). Volgens Nederlands recht : man en vrouw overlijden ongeveer gelijktijdig ; geen van beiden heeft een testament gemaakt ; zij hebben geen kinderen : als de een de ander overleeft, verkrijgen de familieleden van de laatst-overledene ook de nalatenschap van de eerst-overledene.

Kan niet worden bepaald wie van twee of meer personen, waarvan de een erfgenaam is van de ander, het laatst is overleden, dan is het niet terstond duidelijk aan wie de nalatenschappen zullen toevallen. De wet kan dit probleem — dat pleegt te worden aangeduid als dat van de « commorientes » — op verschillende wijzen oplossen.

2. Het thans in de drie landen geldende recht

In België en Luxemburg houden de wetboeken vermoedens van overleving in : (art. 720-722 Belg. B.W. en C.c. lux.). Die vermoedens houden verband met de leeftijd en het geslacht.

Artikel 720 zelf beperkt de toepasselijkheid van de vermoedens in tweeërlei opzicht. In de eerste plaats zijn de vermoedens alleen van toepassing als de commorïënten wederkerig tot elkaars erfenis zijn geroepen, zodat niet slechts de een moet geroepen zijn tot de nalatenschap van de ander, maar tevens ook deze laatste tot de

(1) Onder voorbehoud uiteraard van de rechten van de echtgenote van de eerst-overledene (art. 767 Belg. B.W. en C.c. lux.).

nalatenschap van de eerste. In de tweede plaats stelt de bepaling het vereiste dat de commoriënten bij eenzelfde gebeurtenis omkomen.

Op deze regeling is in België kritiek geleverd. Verg. De Page IX-I-n° 53. De Belgische rechtspraak heeft dan ook de neiging de artikelen eng uit te leggen : zo past men ze gewoonlijk niet toe voor testamentaire beschikkingen.

Heel wat gevallen vinden dus in de artikelen 720-722 geen regeling. In de niet geregelde gevallen van onzekerheid omtrent de volgorde van overlijden wordt de nalatenschap van de een verdeeld zonder rekening te houden met de ander.

De Nederlandse wetgever heeft in artikelen 878 en 941 Ned. B.W. de vermoedens van overleving niet opgenomen. Artikel 878 bepaalt voor de erfopvolging bij versterf :

« Indien verscheidene personen, van welke de een tot des anderen erfenis geroepen is, door een en hetzelfde ongeval, of op denzelfden dag omkomen, zonder dat men weten kunne wie het eerst overleden zij, worden zij vermoed op hetzelfde oogenblik gestorven te zijn, en er heeft geen overgang van erfenis van den eenen ten behoeve van den anderen plaats. »

Een soortgelijke bepaling staat in artikel 941 voor testamenten. Zie omtrent een en ander Asser - Meijers - van der Ploeg, 6de druk (1967) blz. 12 - 13.

In deze Nederlandse regeling vindt men dus ook een vermoeden, maar niet een vermoeden van overleving, doch van gelijktijdig overlijden. Wederkerigheid in de erfrechtelijke situatie is niet vereist. Verder wordt behalve het geval dat de commoriënten bij eenzelfde ongeval omkomen, ook bestreken het daarvan los staande geval dat zij op eenzelfde dag overlijden.

Het nog niet in werking getreden artikel 4.1.2. van het nieuwe Nederlandse Burgerlijk Wetboek bepaalt :

« Indien verscheidene personen, van wie de ene tot de nalatenschap van de andere wordt geroepen, zijn gestorven zonder dat men weten kan wie het eerst overleden is, worden zij vermoed op hetzelfde oogenblik gestorven te zijn, en valt aan de ene persoon geen voordeel uit de nalatenschap van de andere ten deel. »

Hier is dus niet meer vereist dat het overlijden het gevolg is van eenzelfde gebeurtenis, noch dat het op eenzelfde dag heeft plaatsgevonden.

Deze regeling is niet definitief ; de mogelijkheid om bij de invoering van Boek 4 van het nieuwe Ned. B.W. de zaak opnieuw aan de orde te stellen, is uitdrukkelijk voorbehouden : Kamerstukken, Tweede Kamer 3771, n° 6, art. 4.1.2.

3. Enig rechtsvergelijkend materiaal

In *Frankrijk* geldt nog steeds dezelfde regeling als in België en Luxemburg. Ook daar te lande staat men daar kritisch tegenover. Zie Planiol-Ripert, deel 4, n^{rs} 29-32.

Duitsland. § 20 « B.G.B. » luidde vóór 1939 :

« Sind mehrere in einen gemeinsamen Gefahr umgekommen, so wird vermutet, dass sie gleichzeitig gestorben seien. »

In 1939 is een « Verschollenheitsgesetz » ingevoerd, waarvan artikel 11 luidt :

« Kann nicht bewiesen werden, dass von mehreren gestorbenen oder für tot erklärten Menschen der eine den anderen überlebt hat, so wird vermutet, dass sie gleichzeitig gestorben sind. »
Zie Eneccerus-Nipperdey, I. 15de druk (1959) blz. 487-489.

Engeland. Tot 1925 was er generlei bepaling. Dit betekende dat iemand die bij gelijktijdig overlijden van twee personen als eiser optrad en beweerde dat zijn erflater langer had geleefd dan de andere der tegelijk omgekomen personen, zulks moest bewijzen, waartoe hij natuurlijk in het algemeen niet in staat was.

Daarom is in de « Law of Property Act » 1925, sectie 184, de volgende bepaling opgenomen :

« In all cases where two or more persons have died in circumstances rendering it uncertain which of them survived the other or others, such deaths shall, for all purposes affecting the title to property, be presumed to have occurred in order of seniority and accordingly the younger shall be deemed to have survived the elder. »

Voor een uitvoerige beschouwing van het Engelse recht, zie Prof. F.W. TAYLOR, in zijn artikel « Justice and the Solomons — A tale of commorientes » in *The Solicitor*, 1963, blz. 23-32.

Zwitserland. Artikel 32 van het « Schweizerisches Zivilgesetzbuch » bepaalt :

« Wer zur Ausübung eines Rechtes sich darauf beruft, dass eine Person lebe oder gestorben sei oder zu einer bestimmten Zeit gelebt oder eine andere Person überlebt habe, hat hiefür den Beweis zu erbringen.

» Kann nicht bewiesen werden, dass von mehreren gestorbenen Personen die eine die ander überlebt habe, so gelten sie als gleichzeitig gestorben. »

« Celui qui, pour exercer un droit, prétend qu'une personne existe ou qu'elle est morte, ou qu'elle était vivante à une époque

déterminée ou qu'elle a survécu à une autre personne, doit prouver le fait qu'il allègue.

» Lorsque plusieurs personnes sont mortes sans qu'il soit possible d'établir si l'une a survécu à l'autre, leur décès est présumé avoir eu lieu au même moment. »

Italië. Artikel 4 van de « Codice civile » zegt :

« Quando un effetto giuridico dipende della sopravvivenza di una persona a un'altra e non consta quale di esse sia morta prima, tutte si considerano morte nello stesso momento. »

Belangrijke beschouwingen omtrent deze bepaling zijn gegeven door Prof. R. Luzzatto, getiteld « Commorienza », in « Novissimo Digesto Italiano », III, (1959), blz. 675-688.

Verenigde Staten. In de Verenigde Staten werd in 1940 een « Uniform Simultaneous Death Act » gepubliceerd. Deze was in 1955 door 46 Staten aavaard. Verg. J. Van Der Gucht, « Matières susceptibles de faire l'objet d'un mouvement d'unification du droit », I, blz. 165.

Canada. Hier verscheen in 1939 een « Uniform Survivorship Act ». In 1965 hadden 9 provincies deze wet aanvaard. Verg. J. Van Der Gucht t.a.p. blz. 224.

4. Wenselijkheid van eenvormigheid in de Beneluxlanden

De Belgische en Luxemburgse regeling via vermoedens van overleving is nogal willekeurig en weinig billijk. Waarom zouden de erfgenamen van de persoon wiens langer leven dan een ander slechts vermoed wordt op gronden die naar huidig inzicht geen steek houden, worden verkozen boven die van de ander ? De regeling dekt ook niet alle gevallen van onzekerheid omtrent de volgorde van overlijden.

Ook de huidige Nederlandse regeling is niet van willekeur vrij te pleiten. Waarom toch is ze beperkt tot twee gevallen ?

De nieuwe, nog niet in werking getreden, Nederlandse regeling vermijdt tot zekere hoogte de genoemde bezwaren.

In het bijzonder gelet op ongevallen met dodelijke afloop in het verkeer, is een nieuwe regeling wenselijk. Als die voor de Beneluxlanden eenvormig kan zijn, vermijdt men de wetsconflicten welke anders, gezien de intensiteit van het verkeer en van de betrekkingen tussen de drie landen, zich ongetwijfeld zullen voordoen. Gedacht moet worden bij voorbeeld aan gevallen waarin de commoriënten niet dezelfde nationaliteit hebben of in verschillende landen wonen.

5. Grondslag van een eenvormige regeling

Het beginsel waarvan moet worden uitgegaan, ligt in de algemene voorwaarde die iemand moet vervullen om te kunnen erven: hij moet bestaan op het ogenblik dat de erfenis openvalt. In concreto komt dit erop neer dat slechts tot de nalatenschap van de overledene zijn geroepen degenen die hem overleven, al is het nog zo korte tijd. Strikt gezien is het voldoende te eisen dat men bestaat op het ogenblik dat de erfenis openvalt.

Deze hoofdregel, die vervat is in artikel 1 van het ontwerp, geeft natuurlijk geen oplossing voor het eigenlijke probleem van de commoriënten, d.w.z. voor het geval dat er onzekerheid bestaat over de volgorde van overlijden. Maar de regel biedt wel een uitgangspunt in die zin dat, om te kunnen erven, moet vaststaan dat men langer heeft geleefd dan de erflater. Iemand die niet eerder doch op hetzelfde tijdstip als de erflater is overleden, is geen erfgenaam.

Uit de bewoordingen van artikel 1 van het ontwerp, dat naast de erfgenaam ook de legataris vermeldt, blijkt dat de regeling van toepassing is zowel op erfopvolging bij versterf als op verkrijging krachtens testament. (1)

6. Het commoriëntenprobleem

Bestaat er onzekerheid omtrent de volgorde van overlijden, wanneer die volgorde voor het erfrecht betekenis heeft, dan zou men van een hypothese van waarschijnlijkheid kunnen uitgaan. Het bezwaar van die maatstaf is, dat gissingen een rol gaan spelen.

Eenvoudiger en reëler lijkt het als regel te stellen — en dit doet artikel 2 van het ontwerp — dat als van twee of meer overledenen de volgorde van overlijden niet kan worden bepaald, zij geacht worden gelijktijdig te zijn overleden. Met inachtneming van het beginsel dat men, om te kunnen erven, de erflater moet overleven, betekent dit dat geen overgang van erfenis plaats heeft tussen de overledenen. Want bij gelijktijdig overlijden kan men niet spreken van overleven.

Er bestaat alle aanleiding de regel te laten gelden zonder enige beperking, dus ongeacht of de personen in kwestie betrokken waren bij eenzelfde ongeval en als gevolg daarvan zijn overleden, ongeacht ook de plaatsen waar de personen zijn overleden. Ook als personen op geheel verschillende plaatsen zijn overleden, kan de volgorde van overlijden onzeker zijn.

(1) Zie voor verkrijging krachtens testament artt. Belg. B.W. en C.c. lux.

Niet noodzakelijk lijkt het aan een regel als de omschrevene toe te voegen dat geen overgang van erfenis plaats heeft van de een ten behoeve van de ander of dat de een geen voordeel trekt uit de nalatenschap van de ander.

De regel sluit goed aan bij de Belgische rechtspraak en bij het nieuwe Nederlandse recht. De regel lijkt ook geschikt voor praktische toepassing. Wanneer er geschil is over de volgorde van overlijden, zal een belanghebbende die beweert dat iemand de langstlevende was, alleen in zijn vordering kunnen slagen indien hij daarvan het bewijs levert.

7. Overlijden van twee of meer personen als gevolg van en kort na eenzelfde gebeurtenis

De vraag is gerezen of er aanleiding bestond om het rechtsvermoeden van gelijktijdig overlijden mede te doen gelden voor het geval van overlijden van twee of meer personen, kort na elkaar, als gevolg van eenzelfde gebeurtenis. Het kan namelijk, speciaal bij verkeersongevallen, voorkomen dat twee of meer personen kort na elkaar overlijden. Het hangt dan veelal van toevallige omstandigheden af of bewezen kan worden wie van hen het eerst is overleden. Bovendien komt daarbij soms de medisch-wetenschappelijke vraag, op welk tijdstip de dood moet worden geacht te zijn ingetreden. Zou men het rechtsvermoeden van gelijktijdig overlijden uitbreiden tot dit soort gevallen, in diervoege dat ook bij overlijden kort na elkaar dat vermoeden zal gelden, dan kan men daardoor in deze gevallen rechtsonzekerheid vermijden en procedures voorkomen.

Niettemin is er de voorkeur aan gegeven een dergelijke uitbreiding van het wettelijk vermoeden niet in het ontwerp op te nemen. In de eerste plaats is iedere termijn binnen de welke de personen zouden moeten zijn overleden, om het wettelijk vermoeden te laten gelden, willekeurig. In de tweede plaats zou het criterium « eenzelfde gebeurtenis » tot uiteenlopende interpretaties aanleiding kunnen geven. En in de laatste een voornaamste plaats lijkt het niet gewenst een rechtsvermoeden op te nemen dat duidelijk in strijd is met de werkelijkheid. Juist de niet met de werkelijkheid overeenstemmende rechtsvermoedens van de Belgische en Luxemburgse recht hebben — terecht — aanleiding gegeven tot kritiek.

8. Bewijs

Zo goed mogelijk moet worden verzekerd dat meer in het bijzonder in een rechtsgeding de partijen de gelegenheid hebben tijdig het nodige bewijs bij te brengen. Gaat het geschil over de volgorde van overlijden, of hangt de oplossing van het geschil af van het bewijs dat de erfslaters in een bepaalde volgorde zijn over-

leden of kan iemand, zonder daarom in een proces te zijn gewikkeld, bepaalde rechten slechts verkrijgen nadat dit bewijs is geleverd, dan is het niet uitgesloten dat tijdelijke moeilijkheden vertraging kunnen veroorzaken in de overlegging der vereiste bewijsstukken of in het getuigenverhoor. Bestaan er evenwel goede redenen om aan te nemen dat na verloop van bepaalde tijd deze moeilijkheden overwonnen kunnen worden, dan dienen de bij het geding betrokken partijen voldoende uitstel te kunnen krijgen zonder blootgesteld te zijn aan verlies of verval van rechten. Men denke aan het geval dat het overlijden van een der personen — of van beiden — heeft plaatsgehad in een land waarmede de communicatie is verbroken. Om deze reden moet de rechter de bevoegdheid hebben een partij, die tijdelijk in het leveren van bewijs wordt belemmerd, een uitstel toe te staan.

Ofschoon men mag aannemen dat de rechter in dergelijke gevallen reeds zonder uitdrukkelijke wettelijke bepaling geneigd zal zijn met een redelijk verzoek van een der partijen rekening te houden, is het de vraag of het procesrecht van de drie landen dat toelaat. (1) Het leek derhalve gewenst een bepaling van deze aard in het ontwerp op te nemen. Dit voorstel is mede ingegeven door de verwerping van de mogelijkheid van herziening (zie hieronder sub 9).

Men kan denken aan een uitstel voor een bepaalde of maximum termijn of voor onbepaalde tijd. Aangezien de gevallen die zich kunnen voordoen onmogelijk alle kunnen worden voorzien, is in artikel 3 van het ontwerp voorgesteld dat de rechter aan een partij een of meermalen uitstel kan verlenen.

9. Herziening van rechterlijke beslissingen omtrent de volgorde van overlijden

In een geschil over de volgorde van overlijden van twee of meer personen zal de rechter óf de volgorde van overlijden bepalen, óf verklaren dat de volgorde niet kan worden bepaald; in het laatste geval met het gevolg dat die personen geacht zullen worden gelijktijdig te zijn overleden.

De vraag is gerezen of, wanneer een rechterlijke beslissing is gevallen, op grond van nieuw gebleken feiten wijziging van die beslissing moet kunnen worden verkregen. Zou die mogelijkheid worden geopend, dan zou men echter bezwaarlijk kunnen aanvaarden dat de goederen van de overledenen reeds definitief zijn overgegaan.

(1) In België en in Luxemburg zal de rechter daartoe soms verplicht zijn in verband met de toepassing van het beginsel « Le criminel tient le civil en état ».

Een overgang van goederen die slechts een voorlopig karakter heeft, is in de wetgevingen van de drie landen voorzien voor het geval iemands bestaan onzeker is geworden (de regelingen over afwezigheid en vermissing). Omdat niet vaststaat dat degene wiens bestaan onzeker is geworden, overleden is, houden de wetgevingen rekening met de kans dat hij nog in leven is. Daarom gaan de goederen van een persoon wiens bestaan onzeker is geworden, niet definitief over en is de beschikkingsmacht van degenen die de goederen verkrijgen, onvolkomen.

Wanneer echter het overlijden van twee of meer personen vaststaat, is er voor een slechts voorlopige overgang van de nalatenschappen geen aanleiding. Het spreekt vanzelf dat zo'n voorlopige overgang, waardoor de rechthebbenden in hun bevoegdheden met betrekking tot de uit de nalatenschappen verkregen goederen worden beperkt, een niet zeer wenselijke toestand is, die alleen moet worden ingevoerd voor zover hogere belangen dat nodig maken.

Is dus een uitspraak verkregen waarbij de volgorde van overlijden is vastgesteld of waarbij is beslist dat deze volgorde niet kan worden bepaald zodat de erfaters geacht moeten worden gelijktijdig te zijn overleden, dan kunnen de nalatenschappen definitief worden afgewikkeld. De rechtmatigheid van een overgang van goederen, gebaseerd op een in kracht van gewijsde gegane rechterlijke uitspraak, mag dan niet opnieuw in twijfel getrokken kunnen worden, aangezien daardoor een voor alle betrokkenen hoogst ongewenste rechtsonzekerheid zou ontstaan.

De wetgevingen der drie landen kennen reeds de buitengewone rechtsmiddelen derden-verzet en rekest-civiel. In het geval van gelijktijdig overlijden mag een beroep op die buitengewone rechtsmiddelen, wanneer de voorwaarden daartoe vervuld zijn, zeker niet worden uitgesloten; er bestaat echter geen enkele aanleiding om deze mogelijkheden uit te breiden met een beroep tegen uitspraken waarbij, door vaststelling van de volgorde van overlijden, de definitieve afwikkeling van de nalatenschap mogelijk is gemaakt.

Om dezelfde redenen is het evenmin raadzaam geacht andere dan de op dit gebied reeds bestaande rechtsmiddelen te creëren.

10. Toepassingsgebied van de regeling

Het commoriëntenprobleem kan zich ook voordoen buiten het erfrecht, bij voorbeeld bij overeenkomsten van levensverzekering en bij sommige vraagstukken van huwelijksgoederenrecht. Het is geenszins uitgesloten dat de oplossingen die hier voor het erfrecht worden voorgesteld, tot richtsnoer kunnen dienen voor andere rechtsverhoudingen.

Wat de overeenkomst van levensverzekering betreft, moet evenwel worden opgemerkt dat steeds de mogelijkheid bestaat om in de polis voorzieningen te treffen voor het geval van gelijktijdig overlijden bij voorbeeld van de verzekerde en de begunstigde. Anderzijds maakt het probleem van gelijktijdig overlijden in verband met levensverzekeringen in België en Nederland onderwerp uit van afzonderlijke studies en ontwerpen.

De wetgevers en de rechtspraak der drie landen moeten vrij blijven de in het ontwerp vervatte regeling al dan niet uit te breiden tot op buiten het erfrecht liggende gevallen.

11. Bijzondere bepalingen in de wetgevingen der drie landen

Sommige wetsbepalingen van de drie landen zijn niet geheel aangepast aan het geval dat personen op eenzelfde tijdstip zijn overleden of worden geacht te zijn overleden.

Een leemte is er ten aanzien van de plaatsvervulling, waardoor afstammelingen van een persoon geacht worden in dezelfde rechtsbetrekking te staan als waarin degene die zij vertegenwoordigen zou gestaan hebben indien hij nog in leven was.

De wettelijke bepalingen (art. 739 e.v. Belg. B.W. en C.c. lux. en art. 888 e.v. Ned. B.W.) gaan er vanuit dat degene wiens plaats wordt vervuld, eerder is overleden dan de erfplater. De bepalingen zouden dus naar de letter niet toepasselijk zijn als degene wiens plaats wordt vervuld, op hetzelfde tijdstip als de erfplater overleden is of geacht wordt te zijn overleden. M.a.w. men zou via plaatsvervulling niet aanspraak kunnen maken op de nalatenschap van iemand die gelijktijdig overleden is met degene die men vertegenwoordigt. Bij gelijktijdig overlijden van b.v. twee broers zou het echter de voorkeur verdienen dat de erfopvolging uitdrukkelijk op dezelfde wijze wordt geregeld als wanneer zij na elkaar zouden zijn overleden. Hiervoor moge het volgend voorbeeld gelden : drie broers ; de eerste twee, die weduwnaar waren, overlijden ; de nalatenschap van de eerste gaat naar zijn enige zoon ; de nalatenschap van de tweede, die geen kinderen heeft, gaat voor de helft naar de derde broer en voor de andere helft krachtens plaatsvervulling naar de zoon van de eerste broer.

De erfopvolging dient dezelfde te zijn als de overleden broers commoriënten zijn. Zo niet, dan zal de zoon van de eerste broer niet van zijn oom kunnen erven en zou de nalatenschap van de tweede broer in haar geheel toevallen aan de overlevende broer, in casu de derde. Derhalve biedt artikel 4 de mogelijkheid om via plaatsvervulling aanspraak te verkrijgen op de nalatenschap van iemand die is overleden of geacht wordt te zijn overleden op hetzelfde tijdstip als de erfgenaam die men vertegenwoordigt.

Dit voorschrift is vervat in artikel 4 van het ontwerp.

Zo zijn er ook andere bepalingen die moeten worden gezien in verband met gelijktijdig overlijden of aangenomen gelijktijdig overlijden (art. 1093 Belg. B.W. en C.c. lux. ; art. 147, lid 3, nieuw Ned. B.W.).

Voor Nederland is intussen voor de plaatsvervulling in het nieuwe B.W. een regeling getroffen : art. 4.2.6. (nog niet in werking).

De aanpassing zal voor elk der drie wetgevingen afzonderlijk moeten worden gezien.

12. Afwezigheid en vermoedelijk overlijden

Het Belgisch Burgerlijk Wetboek en het Luxemburgse Burgerlijk Wetboek bevatten een regeling krachtens welke de rechter een verklaring van afwezigheid kan geven. De verklaring brengt in het bijzonder de mogelijkheid mede dat de vermoedelijke erfgenamen voorlopig in het bezit van de goederen worden gesteld. In België bestaat naast de afwezigheidsregeling tevens een procedure waarbij via het parket een gerechtelijke verklaring van overlijden kan worden verkregen, aan de hand waarvan een overlijdensakte kan worden opgemaakt.

Het Nederlandse recht kent ook de mogelijkheid van een rechterlijke beschikking waarbij wordt uitgesproken dat er rechtsvermoeden van overlijden bestaat. Op grond daarvan kan een akte van overlijden worden opgemaakt. Deze akte bewijst ten aanzien van eenieder dat de vermiste is overleden op de in de rechterlijke beschikking genoemde dag. De overgang van goederen is ook hier een voorlopige.

In België en Luxemburg is de dag van de laatste tijding van de afwezige beslissend. In Nederland moet de rechter als dag van overlijden aanwijzen de dag volgende op die waarop de vermiste voor het laatst van zich heeft laten horen, tenzij voldoende vermoeden bestaan dat de vermiste daarna nog enige tijd heeft geleefd.

Er kan zeer wel aanleiding worden gevonden de mogelijke samenloop van afwezigheid of vermissing gelijktijdig te regelen met gevallen van gelijktijdig overlijden. Pogingen tot eenmaking in dit opzicht van het recht van de drie landen lijken echter af te stuiten op het grote verschil tussen de wetgevingen omtrent afwezigheid en vermissing in Nederland enerzijds en in België en Luxemburg anderzijds. De regeringen hebben daarom gemeend thans niet te moeten streven naar een eenvormige regeling inzake afwezigheid en vermoeden van overlijden.